„MAN – BIRD" FROM THE ARS POETICA TO THE IDEAL OF BEAUTY IN THE POEM OF ION VATAMANU

Vera Cătană

PhD Student, State University of Moldova

Abstract: In that article, we propose the hermeneutic approach of a portion of the Vatamanian lyrical route. In this sense, we focus our attention on the concept of man-bird, a proof of the poet's authenticity in terms of creativity. The desire to break free from the conventionally accepted formulas leads the poet to resort to an experimental prosodic exercise, which bears fruit, reviving the poetry in our space, not only from a prosodic aspect but also from an ideational aspect. Thus, the ego orients itself from ars poetica towards the ideal of beauty, having as its working method, the target of free flight, which it reaches thanks to inspiration.

Keywords: ars poetica, lyrical self, ideal, beautiful, myth, creativity, inspiration.

Introducere

Greu încercată de vicisitudinile istorice literatura din spațiul basarabean își redobândește treptat specificul firesc originilor sale, pe măsură ce prind contur tendințele poeților șaizeciști, după cum îi califică academicianul Mihai Cimpoi. Acești inovatori în materie de expresie lirică reușesc să descătușeze câte puțin creația literară de formulele convenționale ale doctrinei de stat. Grație verticalității cu care s-a manifestat în plan literar – artistic, Ion Vatamanu devine personalitatea simbol care unește Bucovina și Basarabia, prin poezie, sfidând orice limite impuse de frontierele terestre.

Poetul bucovinean se adaptează în Republica Moldova așa încât, pe deplin cuvânt i-a devenit a doua casă, el este cel care reușește să se afirme cu succes atât în domeniul chimiei cât și în cel al literaturii, dar neîntreruptele oscilații sufletești le surprinde și le eternizează, cu lux de amănunte, poezia sa. În prezentul articol încercăm să decodificăm semnificațiile conceptului propriu și emblematic pentru creația sa, și anume *Omul-pasăre* – o enigmă la fel de intrigantă pentru domeniul de cercetare.

Ars poetica este o coordonată a liricii vatamaniene care prezintă interes sub aspect estetic, și în același timp, servește drept premisă pentru materializarea idealului de frumos în textele lirice semnate de autor.

Ion Vatamanu: oscilații între știință și pasiunea pentru literatură

Traseul axiologic al petului demarează în Bucovina, Costiceni fiind satul copilăriei sale, unde trăiește cu intensitate primele experiențe de viață. Adolescența și maturitatea îl găsesc pe Ion Vatamanu la Chișinău, în laboratoarele *Academiei de Ştiințe* unde își certifică calitățile de savant, întrucât în anul 1973 este numit șef de laborator la *Institutul de Chimie al academiei de Ştiințe din Moldova.* În acest timp, vigilența și demnitatea l-au determinat să-și îndeplinească îndatorirea de fiu al neamului mai cu seamă în plan spiritual. Acuitatea simțului de observație este una dintre premisele fundamentale ale talentului său poetic. Pe măsură ce cunoaște mai multe aspecte ale realității, aproape involuntar, omul de creație Ion Vatamanu, realizează legătura de cauzalitate dintre aspectele cotidiene și firescul lor demers și, datorită aptitudinilor de analiză factologică depășește cu ușurință limitele realului, pătrunde esențele logicului,

deplasându-se până în dimensiunea ludicului. Acest amestec de eforturi intelectualizate declanșează prima fază a inspirației artistice. Chiar dacă are un grad sporit de complexitate, așa încât să nască un șir de controverse în rândurile specialiștilor, privind originea ei, trebuie să recunoaștem că inspirația este totuși vitală procesului de creație în domeniul artelor, ea oferă fascicole de idei neordinare pe care artistul le materializează trecându-le prin prisma propriilor viziuni.

Referindu-se la impactul inspirației asupra actului creator, cercetătorul Townsend remarcă: „Inspirația este o cale de a scoate artistul de pe tărâmul meșteșugului și de a-l integra într-o categorie aparte de creatori" [14, p. 141]. Factura intelectuală a poetului devine mijlocul prin care se scot din anonimat și se comunică publicului receptor seria de idei pe care subconștientul le dictează în formula a cee ace numim inspirație. Emoțiile se transformă în cuvinte și un surplus de energie pe care-l captează receptorul, acolo unde se inițiază reacția de feedback. Tocmai o astfel de individualitate creatoare se dovedește și Ion Vatamanu când scoate de sub tipar în anul 1974, volumul: *Ora Păsării,* titlu simbol prin care se reconceptualizează relația dihotomică: *poet-poezie*, cristalizându-se până la ideea de mit personal, *Omul-Pasăre* este de fapt o carte de vizită a omului de creație, născut în Costiceni.

Ora păsării – mitul personal sau probă a autenticității

Referindu-se la relația conceptuală dintre poet și poezie cercetătoarea Aliona Grati vine cu precizarea: „Fiecare poet urmează normele unei arte proprii, căutând un mod nou de exprimare o formă și un limbaj individualizat al propriului univers" [8, p. 278]. Trebuie să recunoaștem că în fiecare poezie eul liric destăinuie o parte din secretele bine ascunse în subconștientul autorului, iar utilizarea tropilor, nu face altceva decât să cizeleze limbajul până la expresivitatea care se vrea valorificată estetic prin analiză metaliterară.

Sorgintea mitică a creației vatamaniene derivă din seva pe care o constituie plurivalența versurilor în materie de semnificație, aici ne referim în mod cert asupra faptului că majoritatea mesajelor codificate în cuvântul scris gravitează în jurul conceptului dihotomic: *Om-pasăre*. Pe măsură ce sondăm substratul ideatic al versurilor semnate de Ion Vatamanu, observăm că acest mit personal al omului-pasăre se impune ca o condiție epistemologică de refulare a presiunilor de ordin psihologic și în acest context ne referim la faptul că în copilăria sa, a este martor ocular a ceea ce numim măsuri ale regimului dictatorial, când vede cum se trage hotarul dintre două țări exact prin grădina părintească. Evident că, au urmat o serie de modificări de ordin psiho-emoțional: pe de o parte, frica, iar pe de altă parte, dorința nestăvilită de a da o reacție de răspuns împotriva a tot ce este camuflat sub restricțiile dictatoriale ale periodei.

Referindu-se la acest aspect, criticul literar Ana Bantoș motivează premisele spiritului introvertit vatamanian prin intemperiile istorice: „Cumpăna istoriei sau granița de sârmă ghimpată este expresia prin excelență a îndepărtării și a apropierii. Prin echivocul ei situația aceasta dă naștere unei stări sufletești determinate de o nevoie acută de certificare a eului" [2, p. 168], aceasta este explozia emoțională interioară care prinde contur în dorința poetului de a materializa durerea sa în versuri.

Descătușarea de condiția umană este ținta spre care poetul vrea să tindă, dar o face într-o manieră subtilă asumându-și ipostaza de pasăre, ființa care străpunge văzduhul se înalță și intruchipează idealul de frumos. Una dintre cele mai grațioase fiind, pasărea, zborul ei certifică ascensiunea spirituală pe care o trăiește cel ce se lasă dus pe aripile și se refugiază în poezie, omul cel legat prin firescul existential de materie. Or, tocmai depășirea materiei se face prin intermediul inspirației, care-l alimentează cu substanța speranței de unde se naște idealul de frumos.

Prin factură simbolică, pasărea este un mijloc de redobândire a libertății de acțiune în manieră subversivă. Tocmai această libertate face posibilă înnoirea viziunii lirice în raport cu idealul de armonie sau ce cel al frumosului ca izbutit estetic în versurile semnate de autor.

Bazându-ne pe consemnările *Dicționarului de simboluri*, urmărim identificarea câtorva tangențe ale păsării cu eul poetic, pentru a distinge pe deplin semnificația binomului: *Om-Pasăre* în accepție vatamaniană: „Pasărea este unul din simbolurile personalității visătorului, se opune șarpelui, așa cum simbolul lumii cerești se opune celui al lumii pământești" [7, p. 27], lupta contrariilor, aceasta este cheia omului-pasăre. Dezamăgit, în mare măsură, de nedreptățile destinului pregătite neamului roman, poetul găsește un spațiu compensator în poezie, iar un catalizator al stărilor afective îl reprezintă această ființă grațioasă care, în mod firesc, străpunge limitele și nu ține cont de nici o frontieră geopolitică. Aceeași sursă permite să concepem pasărea drept: „simbol al relațiilor dintre cer și pământ" [7, p. 23], calea de mijlocitor al celor ce suferă, aceasta este menirea pe care și-o asumă poetul în avansarea sa spirituală către idealul de frumos, sinonim cu pace sau armonie interioară, lucru de care prea puțin se bucură firile reflexive. De la o imagine de anasamblu, mai mult sau mai puțin vizionară, se ajunge până la instanța de mit al acestui concept innovator în materie de substanță ideatică.

Cercetătoarea Margareta Curtescu reflectând asupra relevanței elementului mitic în procesul de creație menționează: „Anunțat ori sugerat, elementul orfic, resuscitat de un autor, implică relevarea destinului său artistic din perspectivă matricială" [4, p. 8]. Tocmai despre această implicare emoțională a destinului este cazul să reflectăm, întrucât respective implicare est una dintre cheile filosofice a ceea ce presupune idealul de frumos prin prisma dihotomiei sus-numite. Elementul orfic se redimensionează în poezia lui Ion Vatamanu într-o posibilă formulă hermeneutică ce trasează următoarele corespondențe: infernal e teroarea proletcultistă, *Euridice* este însăși armonia interioară pe care poetul o percepe ca pe idealul de frumos, condiția mitică impusă pentru a o scoate pe *Euridice* din infern, se potrivește cu amărăciunea unei tăceri forțate, pe care eul vatamanian o încalcă atunci când vehement se afirmă în spațiul scriitoricesc pentru a exprima cel puțin subversiv un adevăr durut și închis sub lacătul tăcerii, dar dacă ne întrebăm cine este corespondentul legendarului Orfeu, atunci răspunsul este pe cât de enigmatic pe atât de plauzibil, fiindcă însuși poetul îmbracă această cămașă de forță a destinului, când pășește în abisul literei scrise.

Ars Poetica – premisă a zborului

Poetul își asumă în totalitate rolul mesianic al răspânditorului de lumină, în sens de cunoaștere metafizică a lumii, se încumetă să privească realitatea din perspectiva păsării aflate în zbor, acolo unde razele soarelui au effect terapeutic pentru sufletul mult îndurerat al românimii:

La răsărit de soare – coroane – nflăcărate.
Luminii să mă dărui, acestei grele arte,
Sărbătoresc și unic, ca-n ceas de cununie
Să unesc lumina și țărna din câmpie,
(*Arta luminii*)

Sub semnul artei poetice decurge întreaga confesiune lirică, răsăritul soarelui este chiar debutul literar a lui Ion Vatamanu, dar despre acest moment el alege să vorbească tocmai acum când prinde contur viziunea sa literară în lirica basarabeană. Nu e deloc întâmplător epitetul din primul vers: *La răsărit de soare – coroane – nflăcărate,* astfel eul percepe amestecul de emoții și trăiri intense pe care le solicită condiția de poet. Conștientizarea respectivei sarcini, îl determină să conceapă activitatea literară drept artă grea, având în vedere complexitatea acesteia sub aspectul formei și al conținutului: *Luminii să mă dărui, acestei grele arte,* jertfa de sine este dăruirea despre care eul pomenește vehement ca despre un ritual magic întru totul conservat în subconștient: *Sărbătoresc și unic, ca-n ceas de cununie,/ Să unesc lumina și țărna din câmpie.* Perspectiva antitetică lumina- țărână evidențiază necesitatea identificării unui spațiu în care universal celest și cel telluric se unesc într-un tot întreg, ca să renască idealul de frumos prin prisma armoniei.

Pe același făgaș, academicianul Mihai Cimpoi afirmă: „Dacă ar fi să definim felul de a fi al poetului: o foarte liberă oscilare între concret și abstract, un intelectualism neafișat al simțului exprimat în delicatețe sufletească" [2, p. 99]. Prin urmare, lupta contrariilor face din poezia vatamaniană un spațiu al inefabilului. Astfel poate fi receptată predilecția autorului pentru ideile care sunt lăsate să se ciocnească în vers ca să dea naștere unui spectru nou de imagini artistice memorabile așa cum ne îngăduie să observăm următoarele versuri, cure se califică drept cugetări de ars poetică:

Să-ncep mărturisirea divinelor splendori,
Sărbătorind în mine slavă și comori…
Cu roua acestei zile voi chema copii –
Un grai îmbătrânit de lungi copilării
(*Arta luminii*)

Autorul se simte obligat de propria conștiință a -și cizela opera pentru a croi din ipostazele eului lirc un traseu care să reflecte nu doar intențiile sale dar și gradul de contopire a creatorului cu opera sa: *Să-ncep mărturisirea divinelor splendori/ Sărbătorind în mine slavă și comori.* Intrigat de misterele propriei ființe poetul se simte absorbit în totalittate de o forță pe care o numește *Divină splendoare*, referindu-se desigur la armonia supremă pe care sub aspect estetic o denumim sub conceptul de frumos. *Cu roua acestei zile voi chema copii* - astfel este reflectată misiunea poetului în raport cu societatea, se simte o data în plus necesitatea de a restabili contactul cititorului cu opera de artă pe care metaforic o numește *roua acestei zile*, iar cititorii potentiali sunt văzuți ca copii ce au nevoie de a - și cultiva spiritele pein intermediul imaginilor artistice care trezesc emoții și intrigă receptorul spre noi dimensiuni de cunoaștere a lumii prin intermediul a cee ace denumim artă poetică, astfel am putea decodifica enigma lungilor copilării despre care amintește eul liric pe finalul acestor versuri.

Preocupat de interferențele poeticului cu esteticul, cercetătorul Adrian Marino amintește: „Fiecare poetică sau fiecare problemă estetică se finalizează în mod necesar sau se lasă simbolizată printr-un anumit tip de reflecție, de creație sau de personificare literară" [9, p. 139]. Într-adevăr, nu putem nega faptul că med anumite cerințe sau coincide cu anumite așteptări ale cititorului receptor. Acest moment implică atât un tip de reflecție cât și o potențială personificare literară, referindu-ne în exclusivitate la procesul de intropatie.

Introspecția este tipul de reflecție care itația ca rezultat al reflectiei are capacitatea sw a realiza conexiunea dintre intenția eului de transmitere a unui mesaj și posibilitatea cititorului de a-l recepta. În funcție de impresia pe care o produce textul asupra lectorului se pot distinge în materie de teorie mai multe specii literare care satisfac și-l caracterizează pe eul vatamanian. Respectivul procedeu îi permite să degaje suma energiilor interioare în versuri inefabile, care sporesc în expresivitate pe măsură ce reușesc să amplifice stările emotive ale receptorului grație procedeelor artistice la care se face apel. Cu toate acestea, pe segmentul hermeneutic, surprindem adesea că autorul se antrenează în exerciții de dedublare a eului, așa cum ne permite să observăm confesiunea lirică: *Către poet,* text care a devenit un punct de reper al crezului artistic specific lui ion Vatamanu, așa încât solicită un efort de comprehensiune și implicare emoțională din partea lectorului. De altfel, textul pare mai decât o ars poetica, pe bună dreptate poate fi calificat drept testament literar, făcând referire la perioada de grație și la circumstanțele momentului de *Renaştere Națională* a anilor "90. Actualmente, textul pare să vorbească despre criza spirituală a neamului roman din spațiul basarabean, iată unul dintre cele mai palpabile dimensiuni ale motivației intrinseci care l-a catalizat pe autor în demersul său literar-artistic:

Sălbăticește cuvântul fără tine, poete,
Iar frunza uită să cânte.
Poete, prin vara toridă
O pasare zboară lichidă.
(*Către poet*)

În spațiul românesc, folclorul reprezintă simbioza imaginarului colectiv cu tonalitățile interioare ale spiritului sensibil de poet. Doina Ruști, sintetizează aceste frământări atunci când afirmă: „Simbol al prevestirilor, pasărea reprezintă un palid reflex angelic și o proiecție a timpului" [13, p.310], aspectul respectiv demonstrează gradul sporit de sensibilitate pe care-l solicită efortul de receptare a poeziei vatamaniene raportată la conjunctura crizei spirituale din anii regimului.

Idealul de frumos principiu al versului vatamanian

Marcată de sensibilitatea artistică vatamaniană, cercetătoarea Elena Țau surprinde elanul poetic afirmând despre acesta: „Vine cu tonalități reflexive, acoperite de un lirism fluid și de o simțire poetică subtilă, intelectualizată" [15, p. 137]. Coagularea trăirilor naște simboluri care nu servesc pe tavă adevărul în ultimă instanță ci doar, pasează enigma în alte dimensiuni acesibile simțului estetic, de aici pornește și destăinuirea lirică: *Sălbăticește cuvântul fără tine, poete,/ iar frunza uită să cânte/ Poete, prin vară toridă/ O pasăre zboară lichidă.* Hiperbola: *Salbaticeste cuvantul* denotă necesitatea unui suflet visător și a unui spirit elevat, precum este cel al poetului, care într-o lume măcinată de cotidian reușește să găsească echilibrul dintre vis și realitate, așa încât prin cuvânt să se redobândească armonia interioară a sufletului. *Pe unde, poete, ți-i vocea acum?* se întreabă eul invocându-l în mod indirect.

De asemenea, sub aspect estetic, este incontestabilă relevanța tropilor care permit îngemănarea dintre sufletul poetului și receptorul operei ca produs cultural, prin urmare, hiperbola: *Sălbăticește cuvântul* denotă criza de valoare pe care o provoacă ignoranța sau frica de a spune adevărul într-o altă formula decât cea aceceptată de majoritatea oamenilor.

Pe unde, poete, ți-i vocea acum?
Te-asteaptă acasă bătrânii părinți.
Poete, prin vara fierbinte
Adu-le bunele două cuvinte.
(Către poet)

Mai mult sau mai puțin similară cu soarta poetului Ion Vatamanu, această interogație retorică pune în valoare frământarea interioară pe care poetul o încerca la cote maxime de intensitate, atunci când se lăsa purtat de amintiri tocmai în satul copilăriei din Bucovina. Vara fierbinte despre care se pomenește în catrenul de mai sus este tocmai emoția incontrolabilă a nostalgiei după niște imagini- cheie a cee ace purta mereu în suflet: mama Maria și tatăl Ion, părinții ca și repere spirituale l-au modelat prin educarea valorică, cultivâdu-i dragostea de autenticul românesc indiferent de locația geografică sau situația politică: *Pe unde, poete, ți-i mersul acum?/ Te uită salcamul la poartă. / Poete, prin vara intinsă / O pasare zboară aprinsă (Către poet).*

Metafora celor două păsări: *O pasare zboară lichidă./ O pasare zboară aprinsă,* prin imaginile vizuale pe care le reprezintă reflectă zbuciumul celui care îndrăgostindu-se de cuvânt, vrea să remodeleze lumea într-o manieră nouă, s-o ducă spre spațiul candid și arhaic.

Pe unde, poete, ti-i setea acum?
Batranul tau vin te asteapta.
Salbaticeste si vinul fara tine, poete,
Salcamu-i salbatic de verde.

Adresările directe către eul liric în ipostază de poet relevă capacitatea spirituală ce presupune o desăvârșire interioară, dincolo de limitele existenței căci pasărea *zboară lichidă***,** sau mai bine – zis îmbracă alte forme ale existenței. Interogația retorică: *Pe unde poete ți-i setea acum?* trădează supliciul de care nu e ferită nici o ființă rațională, doar că un remediu ar fi refugiul în propriul eu: *Bătrânul tău vin te așteaptă* fîcându-se aluzie la o revigorare absolut

necesară în materie de noi idealuri, ce se nasc din speranțe care în stadiu initial nu pregetă să se impună ca scopuri în sine.

Inepuizabilul cântec, privit ca trofeu, de care autorul se bucură doar după ce câștigă definitiv lupta cu materia verbului, în versul vatamanian se proiectează ca un exercițiu de obținere a idealului de frumos fie chiar și în stare latentă, așa cum doar prin iubire se poate desăvârși, în acest sens, esteticianul Mihai Ralea susține: „Idealul frumuseții nu-l poate atinge sufletul omenesc decât prin dragoste" [11, p. 111], iubirea oferă posibilitatea zborului deasupra limitelor cotidiene, moment care din perspectivă etică este perceput ca eliberare de scopurile concrete ale existenței în sine și pentru sine, după cum subliniază următoarele versuri: *E ora iubito, e ora să cânt / Să chem în pădure păsările toate / Te uită răsare pe cer un cuvânt / Și inima -n tremure bate… (Ora păsării).*

Starea de inspirație se declanșează accidental, eul liric în ipostaza contemplatorului scoate în evidență un amplu zăcământ apreciativ, bogat în resurse afective. Cuvântul se desăvârșește prin cântec, adică se conturează forma unui estem, anume a celui de pasăre, simbol al libertății și al survolării timpului, așa cum se întâmplă dacă recunoaștem prin pasăre însăși condiția de om al literei scrise, aceasta pare a fi premisa care-l teleportează pe eul liric pe cele mai înalte culmi ale extazului, acolo unde se conturează bucuria plăsmuirii, de care fior nu dorea să se despartă căci, iubirea îl copleșea din ce în ce mai mult la fel cum ar fi rostit o rugăciune înălțătoare în fața ființei iubite:

E ora, iubito, ora de rugă,
În templul senin, la făclie.
Te uită: cuvântul în suflet se urcă,
În frunză- o clipă târzie.
(*Ora păsării*)

Privită mai mult decât un procedeu artistic, ora care deschide fiecare catren al textului liric pare metonimia clipei sau metafora vieții încătușate de condiția umană. Ruga, templul, făclia conturează gradația ascendentă pe care o parcurge eul, prin intermediul cuvântului redimensionat în ore și clipe în direct proporționalitate și pe măsură ce sufletul trăiește extazul unei simple împliniri. Dacă templul reprezintă latura spiritualizată a ființei umane, atunci ultimul vers al catrenului: *În frunză- o clipă târzie*- reflect latura materializată a cee ace implică viața în limitele contingentului, *clipa târzie* devine metafora bătrâneții de care este atins orice om, indiferent de circumstanțe.

Analizând substraturile conceptului mitologic om – pasăre, observăm că dimensiunile estetice ale binomului evocă principiul unității drept punct de reper în atingerea idealului de frumos, ce se reflect în cazul poetului prin cântec- expresia supremă a armoniei interioare:

E ora, iubito, e ora să cânt
În flaut adormitele zări.
Te uită: poetul moare-n cuvânt
Iar cuvântul naşte cântări.
(Ora păsării)

Antiteza moarte-viață dezvăluie cele două extreme ale existenței, de care eul nu se poate elibera decât prin cuvântul poetic, pe care-l sublimează sub formă de cânt, moment de la sine înțeles că, în această conjunctură, poetul nu se mulțumește cu ipostaza lui Orfeu, el tinde spre culmi mai înalte, făcând aluzie la renumitul personaj mitic Pasărea Phoenix prin formulele originale pe care le surprindem în următoarele versuri: *poetul moare-n cuvânt / Iar cuvântul naşte cântări.*

Cercetătorul Timotei Roșca susține: „Poetul năzuia să lămurească o dialectică a existenței, o luptă a contrariilor în expresia antinomică a realității însăși" [12, p. 150], astfel se revendică permanenta luptă a eului cu sinele de pe urma căreia rezultă stări contradictorii care oscilează din extreme în extreme: de la zbucium interior trait la cote maxime până la liniștea

deplină care derive într-un act de contemplare și surplus energetic. Ion Vatamanu percepe realitatea ca pe un concurs de împrejurări care îi oferă pretexte de meditație asupra idealului existential pe care nu și-l poate imagina decât prin prisma a cee ce numim armonie a proporțiilor sau altfel spus frumosul în general. Acesta este un argumrnt plauzibil prin care arta poetică se face tot mai mult prezentă în spațiul viziunilor sale artistice.

Ciocnirile dintre conceptele antinomice servesc drept puncte de reper ale crezului poetic vatamanian, astfel se naște originalitatea exprimării artistice. În textu liric: *Verdele verbului* observăm o astfel de revelație interioară pe care eul o trăiește intens, materializând-o prin intermediul confesiunii lirice cu ton meditativ:

Ce blând era verdele,
Cântarea ierbii, ce sfânt
A trecut printre verbele
Unui grai pe pământ.

Cântarea ierbii – metaforă a inefabilului exprimă dincolo de cuvinte candoarea pe care o descoperă ochiul receptorului și emoția încercată în momentul de identificare a sinelui cu verbul și a veșniciei cu verdele. Graiul nu poate fi decât cel matern, iar legătura indisolubilă a graiului cu glia este relevată prin intermediul interogației retorice, pusă la dispoziție în următoarea strofă: *Oare-așa poate o limbă / A se compune din tot / Ce pe țărână se plimbă / Cu rădăcină și rod?*

Fascinat de forța cu care cuvintele unei limbi pot să exprime tot cee ace este dictat de simțirea lăuntrică, eul vatamanian se simte îngemănat cu țărâna se identifică cu orice ființă vie care își găsește rostul adâncindu-și rădăcinile și se desăvârșește prin rod, la fel cum poetul redescoperă polisemia cuvintelor și le unește în versuri pentru a vorbi despre ceea ce inima lui nu poate să mai păstreze în taină.

Marcat de dezinvoltura versului vatamanian, cercetătorul Adrian Dinu Rachieru susține: „Nevoia de împlinire îl macină, fragmentarismul saturat de sensuri, desfășoară o viziune amplă, mozaicizată, urcând capricios spre stările esențiale revărsate într-o delta a trăirilor” [10, p. 127], poezia semnată de Ion Vatamanu creează imaginea unui poster adunat din fragmente eterogene de emoții. Pe alocuri subversiv, eul reflecteză asupra metaexistențialului, accentuând idea că orice om nu păstrează decât o parte din veșnicia pe care destinul i-o pregătește în univers. Fragmentarul este capacitatea maximă a omului comun de a percepe existența ca entitate necesară vieții. *Refrenul primăverii* este cheia metaforică prin care autorul vrea să amplifice sensurile trecerii omului prin viață:

Înceată primăvară,
Îngăduit refren,
Ce dulci și albe căi
Prin văzduh se astern!

Căile albe depășesc semnificația unui epitet cromatic, și devin premisele metonimice ale existenței de dincolo de moarte, amintind chiar și de Constelația *Calea – Lactee,* element semnificativ în raport cu clipa de inspirație poetică, care solicită transcederea spirituală. Substantivul comun *refren* scoate în evidență necesitatea repetării ciclice a binomului moarte-viață.

Și sufletul meu zboară,
Pe-aceste căi de trece,
Doar eu rămân cu trupul
Ca o piatră rece.
(Refrenul primăverii)

Versurile de mai sus prezintă o mărturie a despărțirii sufletului de trup, confirmand indirect că omul viu este un ideal în sine, înzestrat cu fond și formă. Zborul sufletului e metafora drumului către lumea de dincolo. Trupul perceput: *Ca o piatră rece*, reflectă tocmai ceea ce denumim sub conceptul de moarte. Timotei Roșca afirmă: „Prin semnul de zbor urma să înțelegem veșnica avântare, înălțare în timp și spațiu" [12, p. 151]. Trecerea sufletului dintr-o lume în cealaltă este esența întregii vieți pe pământ, întrucât sufletul *zboară* se desparte ușor de trup, părăsește iremediabil condiția umană. Copleșit de emoția transcederii eul se destăinuie:

Mă uit ce sus se-nalță
Ușorul duh de floare,
C-o liniște-nțeleaptă
Înaltul să măsoare.
(Refrenul primăverii)

Catrenul respectiv reflectă momentul de graniță dintre cele două lumi, intensitatea emoțională indică o linie ascendentă ce nu lasă loc de îndoieli. Epitetul: *liniște-nțeleaptă* marchează împăcarea cu propriul destin, similar în anumite puncte tangențiale cu alegorica moarte-nuntă a ciobănașului din balada *Miorița*.

Valorificarea idealului de frumos are loc în diferite maniere specifice receptoorului, astfel concepem frumosul ca pe un izbutit estetic care generează forță creatoare, textul liric: *Sufletul ce-l am* confirmă momentul de revelație în fața a tot cee ce reușește să inducă sufletului o stare de beatitudine: *De-aș fi un ram, / Ți-aș crește mere / sau trandafiri – / petale roșii de răsură, / și-ar avea atunci iubirea / culoare și măsură.* Neobosita căutare a echilibrului sufletesc denotă necesitatea eului de a păstra echilibrul dintre inimă și rașiune. Forma și fondul sunt cele două dimensiuni ce nasc permanente controverse, dar în textele vatamaniene aceste dinmensiuni se unesc într-un tot întreg. Ramul rodește mere, implinirea deplină prin crearea noului, așa a perceput Ion Vatamnau rostul idealului de frumos într-o operă de artă.

Ars poetica este posibilitaea cea mai originală a eului vatamanian să se afirme în zborul său către noi orizonturi tematice, aici în largul poeziei, eul se poate bucura de spațiu și timp dedicat meditațiilor profunde, de cele mai multe ori poetul la vatamanu se luptă cu sinele și cu toți cei care il înțeleg mai puțin decât acceptabil: *Verde, numai cer, / Verde, numai șes, / A căzut poetul – / Stea în univers (Sufletul ce-l am).*

Verdele – simbol al existenței neîntrerupte, este expresia stării poetice pe care eul o încearcă din ce în ce mai des, cerul ca dimensiune celestă, șesul – dimensiune telurică armonizează în poezie grație dorinței de a face armonie. *A căzut poetul/ Stea în univers*, prin analogie cu *Hyperion,* din *Luceafărul* eminescian, ipostaza condiției umane a eului îl constrânge să depună armele în materie de luptă cu tot ceea ce este haos și provoacă dezgust, dacă raportăm orice realitate la principiul idealului de frumos. Pe aceeași lungime de undă, Gheorghe Achiței opinează: „Viziunea artistică posedă virtutea unui sistem potențial capabil să armonizeze, să sudeze funcțional senzorialul, afectivul și raționalul, spontanul și deliberatul în perspectiva exprimării originale a anumitor idealuri umane" [1, p. 186]. Tocmai pentru această armonizare se dă o luptă acerbă în versul vatamanian dintre rațional și inefabil: *și-ar avea atunci iubirea/ culoare și măsură,* sau poate în delirul măsurării ideale se ascunde frenezia care declară: *A căzut poetul – / Stea în univers.*

Finalul dramaticei crize de inspirație îl reprezintă îngemănarea ființei sale cu frunza-simbol al continuității, aceasta este formula clasică vatamaniană de a face legământ cu veșnicia: *A trecut poetul, / Verde, numai șes, / A șoptit poetul / Frunzele în vers (Verdele poetului).*

Momentele cruciale pe care eul și le asumă în ipostaza poetului sunt codificate în substraturile textuale. Despre multitudinea de sensuri ale oricărui text, sau mai bine – zis despre interpretarea acestora vorbește semioticianul Umberto Eco: „În tentativa de a căuta un sens ultim și imposibil de atins se acceptă o lunecare de neoprit a sensului" [5, p. 49], iată premisa care declanșează marele abis al semnificațiilor textuale. La prima lectură, cititorul se lasă furat

de plasticitatea expresiilor, se revigorează energetic grație elementelor estetice de suprafață, ulterior, se activează latura interpretative, dar fiecare abordare individualizată scoate la lumină un nou sens. Poetul fiind înzestrat cu o deosebită sensibilitate senzorială este receptiv la tot cee ace îl înconjoară și, mai mult ca atât, din obișnuința de a sintetiza tot ce se întâmplă, se naște iluzia care poate servi drept imbold pentru o opera nouă.

În aceeași ordine de idei, criticul literar Victoria Fonari susține: „Jocul de interpretare acceptat are şi funcţia de a vitaliza textul şi după moartea scriitorului" [6, p. 75], într-adevăr, acest exercițiu hermeneutic este calea prin care opera ajunge la inima publicului receptor, astfel devine intrigant atât conținutul cât și forma textului. Descoperirea sensurilor noi este condiționată nu doar de formula estetică la care recurge autorul, cât ține de noile abordări care vin odată cu modificările de paradigm în materie de valoare sau ideal.

În concluzie, menționăm că, eul vatamanian își construiește crezul poetic bazându-se atât pe dimensiunea estetică ca valoarea propriu-zisă, cât și pe intuiția poetică care-i permite să acționeze liric în propriul stil, inegalabil.

Omul-pasăre reprezintă sinteza spirituală a firii sale, și devine cu siguranță un indiciu valoric de atitudine civică pentru concetățenii noștri.

BIBLIOGRAPHY

1. ACHIȚEI, G. *Estetica*. București: Editura Academiei Române, 1983.
2. BANTOȘ, A. *Îndepărtarea și întoarcerea lui Ion Vatamanu*. În *Limba Română* nr.4-6, Chișinău, 2020.
3. CIMPOI, M. *Între monolog și rapsodie*. În: *Ion Vatamanu – scriitor al existenței*. București: Detectiv literar, 2017.
4. CURTESCU, M. *Reflexe ale mitului orfic în poezia românească*. Chișinău: Știința, 2005.
5. ECO, U. *Limitele interpretării*. Trad. de Ș. MINCU. Constanța: Pontica 1996.
6. FONARI, V. *Hermeneutica literară*. Chişinău: CEP USM, 2007.
7. CHEVALIER, J., GHEERBRANT, A. *Dicționar de simboluri*. Vol. III, București: Artemis, 1995.
8. GRATI, A. *Dicționar de teorie literară*. Chișinău: Arc, 2018.
9. MARINO, A. *Comparatism și teoria literaturii*. Iași: Polirom, 1998.
10. RACHIERU, A. D. „*Poetul – Pasăre*": Ion Vatamanu. În: *Ion Vatamanu – scriitor al existenței*. București: Detectiv literar, 2017.
11. RALEA, M. *Prelegeri de estetică*. București: Editura Științifică, 1972.
12. ROȘCA, T. *Ion Vatamanu: poezia ca dialog strategic sau zbor invers*. În: *Ion Vatamanu – scriitor al existenței*. București: Detectiv literar, 2017.
13. RUȘTI, D. Dicționar de teme și simboluri din literatura română. Iași: Polirom, 2009.
14. TOWNSEND, D. *Introducere în estetică*. Trad. de G.NAGÂȚ. București: ALL Educațional, 2000.
15. ȚAU, E. Ion Vatamanu: ora păsării. În: *Ion Vatamanu – scriitor al existenței*. București: Detectiv literar, 2017.

Date despre autor:
Vera CĂTANĂ, doctorandă, Facultatea de Litere, Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: vera.catana93@gmail.com